

พุทธ พราหมณ์ ฝึ : ความเชื่อและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ณ เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

พิชคุณ อรรถเวหาสกุล^{1*} และ มนตรี วิวาทสุข²

Received: 12 March 2023 / Revised: 29 April 2023 / Accepted: 1 May 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยด้านความเชื่อของนักท่องเที่ยวบนพื้นฐาน พุทธ พราหมณ์ ฝึ กับ เทศกาลบูชาเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ การดำเนินการวิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบบทฤษฎีอย่างเป็นระบบ และการลงพื้นที่เพื่อสังเกต เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบเก็บข้อมูล ขั้นตอนการวิจัย ออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) รวบรวมข้อมูล โดยใช้การวิจัยเอกสาร 2) การลงพื้นที่เพื่อสังเกต 3) วิเคราะห์ข้อมูล 4) ประเมินและนำเสนอ ในการวิจัยครั้งนี้รวบรวมจากเอกสาร บทความภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รวม 26 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการไปเทศกาลบูชาเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี คือ ปัจจัยด้านความเชื่อของนักท่องเที่ยว ความเชื่อของนักท่องเที่ยวอยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่อง พุทธ พราหมณ์ ฝึ ไม่เฉพาะแต่นักท่องเที่ยวไทย แต่ยังรวมไปถึงการหลงใหลของกลุ่มผู้ที่มีความเชื่อศรัทธา ท่องเที่ยวไปเพื่อบูชาเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี การวิจัยนี้ยืนยันปัจจัยความเชื่อดังกล่าวที่มีผลต่อการไปท่องเที่ยวเทศกาลบูชาเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ของนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ บทความวิจัยทำให้เกิดความเข้าใจด้านการศึกษาสังคมศาสตร์ ในการอธิบายเรื่องความเชื่อของคนไทยในปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ด้านการศึกษาสังคมศาสตร์และไทยศึกษาในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: เขาคิชฌกูฏ, พุทธ, พราหมณ์, ฝึ, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

^{1*}นักศึกษาระดับปริญญาโท คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

E-mail: 65910012@go.buu.ac.th

Buddhism, Brahmanism, Spirit: Beliefs and Cultural Tourism at Khao Khitchakoot National Park, Chanthaburi Province

Pichakoon Auttawechasakoon^{1*} and Montree Wiwasukh²

Abstract

This research article aimed to explain beliefs of Buddhism, Brahmanism and Spirit relate to tourists attending Khao Khitchakoot's worship festival. Chanthaburi Province. This qualitative study was done by carefully looking at documents and relevant secondary documents and going to the site to observe and collect qualitative data. The research process was divided into four steps: 1) Data collection by means of document research, 2) Field observation, 3) Data analysis 4) Evaluation and presentation. A total of 26 articles were selected from Thai and English language articles. The research results revealed that the belief of tourists in Buddhism, Brahmanism and Spirit are essential factor affecting going to the Khao Khitchakoot worship festival in Chanthaburi Province. It can be concluded that the beliefs of ethnic diversity tourists are based on Buddhism, Brahmanism, and Spirit and lead to rituals that are essential factors affecting travelling to the Khao Khitchakoot worship festival in Chanthaburi province of tourists. The implication could be applied to contemporary studies in explaining the beliefs of Thai people today for the benefit of social science research and Thai studies in the future.

Keywords: Kitchakoot National Park, Buddhism, Brahmanism, Spirit, Cultural Tourism

^{1*}Graduate Students, Faculty of Humanities and Social Science, Burapha University

²Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Science, Burapha University

*E-mail: 65910012@go.buu.ac.th

บทนำ

การเปลี่ยนวัฒนธรรมให้กลายเป็นธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยความช่วยเหลือของหน่วยงานของภาครัฐ เช่น กรมศิลปากร หรือ องค์การระดับนานาชาติ เช่น ยูเนสโก เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ๆ ของแต่ละพื้นที่ (พระมหาสมปอง ฐานิสโร, 2565) การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันส่งผลจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งอาจมีผลพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย และยังเป็นการจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ ประวัติความเป็นมา ความสวยงาม ตลอดจนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ดังนั้น การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในพื้นที่ของประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๆ ได้แก่ องค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านความปลอดภัย และด้านการสนับสนุน ถือเป็น การส่งเสริมให้แต่ละวัดมีศักยภาพ และเพื่อเป็นการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่ที่สำคัญ คือ เป็นแนวทางการปรับปรุง พัฒนา และประชาสัมพันธ์วัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต (มนชนก จุลสิขี, 2562) การท่องเที่ยวที่มีปัจจัยเรื่องความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นให้คงอยู่ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาช้านาน สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่น และจังหวัด ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากแหล่งชุมชนที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมบนพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา มีมรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือ พุทธสถานต่าง ๆ มากมาย (นาตยา เกิดเดชา, 2565) ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งให้ความสนใจต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการเรียนรู้ที่เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาและ แสวงหาคูณค่าทางด้านคุณธรรม จริยธรรม และ คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม อันเป็นการนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องทั้งแก่ เพื่อนมนุษย์และต่อสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่ ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกันและกัน โดยการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พระครูสุจิน รัตนกร และ บุญเชิด ขำนิศาสตร์, 2558)

ในการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพอาศัยการวิจัยเอกสารร่วมกับการลงพื้นที่โดยการสังเกตและเก็บรวบรวมภาพนิ่ง เพื่อศึกษาปัจจัยด้านความเชื่อของนักท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานจากความเชื่อเรื่อง พุทธ พราหมณ์ และ ผี ซึ่งมีผลต่อการไปเที่ยวสถานที่สำคัญ ๆ โดยการศึกษาครั้งนี้ เลือกรวบรวมข้อมูลจากจังหวัดจันทบุรี เป็นกรณีศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่อง พุทธ พราหมณ์ ผี ที่ส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ณ เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการวิจัย ออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล (Data Collection) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Method) จำแนกฐานข้อมูลออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การศึกษาความเชื่อใน พุทธ พราหมณ์ ฝึ 2) เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ ศึกษาเอกสารวิชาการ ตำรา อินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำองค์ความรู้ มาสนับสนุนประเด็นในการวิจัย โดยเฉพาะจากฐานข้อมูลของ Thai-Journal Citation Index Centre (TCI), Scopus และ Google Scholar ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือในทางวิชาการ ครอบคลุมแหล่งข้อมูลทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ ทั้งนี้ คำสืบค้นหลัก (Keywords) ที่ใช้ ได้แก่ เขาคิชฌกูฏ ที่เผยแพร่ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2554 - 2566 ระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data Collection) ตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2565 ถึง 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 สำหรับขั้นตอนที่ 1 พบบทความภาษาไทยที่ถูกเลือกมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งหมด 26 บทความ เป็นบทความภาษาไทย 24 บทความ และจากบทความภาษาอังกฤษ 2 บทความ

2. การลงพื้นที่ด้วยตนเองเพื่อทำการสังเกตนักท่องเที่ยว (Field Work and Observations) ทำการบันทึกภาพถ่ายสถานที่ท่องเที่ยว เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี โดยผู้วิจัยทำการวิจัยภาคสนาม (Field Work) ทำการสังเกต (Observations) ผู้มาท่องเที่ยวและการบริหารจัดการของผู้ดูแลสถานที่ เพื่อนำมาสรุปหาปัจจัยที่มีผลต่อการเดินทางไปท่องเที่ยวที่เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ระยะเวลาในการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลด้วยตนเองเพื่อทำการสังเกตและบันทึกภาพถ่าย และหาข้อมูลเชิงคุณภาพ ในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2566

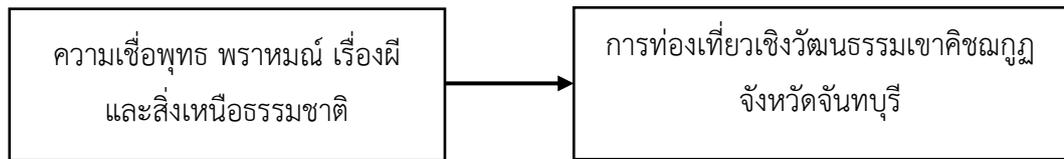
3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Data Analysis) ใช้วิธีการแยกและจัดกลุ่มแบบเป็นระบบ (Cluster Analysis) ตาม 1) ปีที่เผยแพร่งานวิจัยทางสื่อช่องทางต่าง ๆ 2) ประเภทงานวิจัยที่นำมาอ้างอิง 3) เรื่องสอดคล้องกับงานวิจัยในปัจจุบัน 4) วัตถุประสงค์สนับสนุนงานวิจัยในปัจจุบัน 5) วิธีการวิจัยเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยในปัจจุบัน 6) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ระยะเวลาในการวิเคราะห์ข้อมูล ตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2565 ถึง 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 บทความถูกเลือกเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ถูกนำมาใช้ในการอ้างอิงในส่วนบทนำ และถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา จำแนกเป็นบทความงานวิจัยเชิงคุณภาพ ประเภท วิจัยเอกสาร และบทความวิจัย ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกต 1) ทำบรรณานุกรม บัญชีรายชื่อ เอกสารและบทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวม 24 เรื่อง และ 2) เรียบเรียงข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหาอย่างเป็นระบบ ร่วมกับการลงพื้นที่เพื่อสังเกต และทำการบันทึกภาพนิ่งและวิดีโอ และนำเสนอข้อค้นพบใหม่ ระยะเวลาในการวิเคราะห์ข้อมูล 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ถึง 1 มีนาคม พ.ศ. 2566

4. ขั้นประเมินและนำเสนอ (Evaluation and Presentation) โดยนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัยคือ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่อง พุทธ พราหมณ์ ฝึ ที่ส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ณ เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี และนำเสนอปัจจัยดังกล่าว ระยะเวลาในการประเมินและนำเสนอ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ถึง 15 มีนาคม พ.ศ. 2566

การดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่อง พุทธ พราหมณ์ ฝึ ที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ณ เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อทำการบันทึกข้อมูลด้วยตนเอง อาศัยการสังเกตและบันทึกภาพ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่อง พุทธ พราหมณ์ ฝึ ที่ส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ณ เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ตาม

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของนักท่องเที่ยว สำหรับการศึกษาวิจัยเอกสาร บทความถูกเลือกมาใช้ในการอ้างอิง อาศัยการวิจัยเอกสารเชิงทฤษฎี โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการ สังเกตและบันทึกภาพถ่าย หรือวิดีโอ บทความงานวิจัยเหล่านี้ถูกวิเคราะห์เชิงคุณภาพ และการลงพื้นที่เพื่อสังเกต แล้วจึงนำเสนอปัจจัยด้านความเชื่อด้านพุทธ พราหมณ์ ฆี กับการไปเที่ยวเทศกาลบูชาเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ปัจจัยด้านความเชื่อของนักท่องเที่ยว ซึ่งมาจากพื้นฐานความเชื่อด้านพุทธ พราหมณ์ ฆี และสิ่งเหนือ ธรรมชาติ ของคนไทยที่มีผลต่อการไปเที่ยวเทศกาลบูชาเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี โดยนำเสนอปัจจัยเป็น แผนภาพ ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามความเชื่อความเชื่อพุทธ พราหมณ์ เรื่อง ผีและสิ่งเหนือธรรมชาติกรณีศึกษา เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

นิยามศัพท์

ความเชื่อ (Beliefs) จากการนิยามความหมายของพจนานุกรมราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของ “ความเชื่อ” ไว้ว่า การเห็นตามด้วย ความมั่นใจ ความไว้วางใจ การยอมรับ การเชื่อฟัง และพร้อมที่ปฏิบัติตามความเชื่อนั้นโดยไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนในทางพจนานุกรมศัพท์มานุษยวิทยา สำนักบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2561 อธิบาย ทัศนคติความเชื่อ (Cult) หมายถึง การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วย ความเชื่อ พิธีกรรม และแบบแผนปฏิบัติ

ความเชื่อแบบพุทธ (Buddhism) ประเทศไทยได้รับอิทธิพลความเชื่อศาสนาจากอินเดีย โดยการยึดหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตในรูปแบบวิถีความเชื่อทางศาสนา ที่ยึดหลักความเป็นธรรมชาติ ความเข้าใจชีวิตและสรรพสิ่ง แต่ภายหลังศาสนามีความเปลี่ยนแปลงไป โดยการให้ความสำคัญกับวัตถุที่เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อ การทำบุญ สวดมนต์ ไหว้พระ กลายเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการ และข้อแลกเปลี่ยน ยึดมั่น ถือนั่นที่มากกว่าความเข้าใจคำสอนและหลักธรรมที่ถูกลงไว้ตั้งแต่ต้น (พระชลญาณมุนี ธมมโกชโช, 2563)

ความเชื่อแบบพราหมณ์ (Brahmanism) ในอดีตสังคมไทยได้รับอิทธิพลความเชื่อของศาสนาพราหมณ์อย่างต่อเนื่อง อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ปรากฏอิทธิพลเด่นชัดมาตั้งแต่เมื่อมีการก่อตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, 2547) อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์มีความสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องผี แต่มีการนับถือเทพเจ้า และพระเจ้า ทั้งที่เกิดขึ้นในอินเดียและไทย รวมถึงเรื่องของความเชื่อจักรวาลวิทยาแบบพราหมณ์และพุทธ ที่อาจมีความเชื่อมโยงต่อโชคชะตาและอิทธิพลเหนือมนุษย์เป็นต้น (คมกฤษ อยู่เต็กเค่ง, 2561)

ความเชื่อเรื่องผี “ผี” (Spirit or Ghost) เป็นส่วนหนึ่งความเชื่อของคนไทย จึงทำให้บทบาทของผีเข้ามามีบทบาทสำคัญ ซึ่งอาจเป็นตัวกำหนดแบบแผนในการดำเนินชีวิต ผีจึงกลายมาเป็นกฎส่วนหนึ่งของสังคมซึ่งทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้ดำเนินไปตามวิถีความเชื่อ (วริศรา จันทรขำ, 2560)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) มีจุดมุ่งหมายในทางเดียวกัน คือ รูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อการสังเกต การเรียนรู้ และการมีประสบการณ์ร่วม เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งอาจครอบคลุมถึงงานสร้างสรรค์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน (Ratanasuwongchai, 2011) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมายถึง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อการวางแผนและปฏิบัติการ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชน สร้างมูลค่าเพิ่มขึ้น ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในหลากหลายมิติ เช่น ศิลปะ ความงาม ภาษาและการแต่งกาย รูปแบบวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม การบริโภค และความเชื่อ (เสกสรรค์ สนวา และคณะ, 2563) สรุปได้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” หมายถึง รูปแบบการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการสังเกต การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะ ความงาม ความเชื่อ และรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชน หรือแหล่งท่องเที่ยววันั้นๆ สิ่งสำคัญในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การอนุรักษ์ และพัฒนา เพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวในการสร้างมูลค่าจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชน ภาครัฐ และเอกชน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังสามารถดำรงอยู่ รวมถึงการให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น

ผลการศึกษา

1. ประวัติความเป็นมาของเขาคิชฌกูฏ

พระพุทธรูปเขาคิชฌกูฏ (พระบาทพลวง) อยู่บริเวณยอดเขาคิชฌกูฏ ตั้งอยู่ที่ตำบลพลวง ตั้งอยู่ที่ตำบลพลวง กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ ห่างจากตัวจังหวัดจันทบุรี ไปทางทิศเหนือประมาณ 40 กิโลเมตร ที่อยู่สูงกว่า 1,050 เมตรจากระดับน้ำทะเล ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏมี "รอยพระพุทธรูป" มีลักษณะเป็นรอยบนหินแผ่นใหญ่ มีรอยลึกประมาณ 2 เมตรกว่า กว้าง 1 เมตร ยาว 2 เมตร ถูกค้นพบที่ยอดเขาพระบาทจากที่ทำการอุทยานเขาคิชฌกูฏราว 4 กิโลเมตร พระครูธรรมสรคุณ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดกระทิง และเจ้าคณะอำเภอมะขาม ได้กล่าวถึงประวัติเขาคิชฌกูฏ ไว้ว่า เมื่อ พ.ศ. 2397 นายตึงและคณะได้พากันขึ้นไปบนเขาหาไม้กฤษณา ไม้กะลาพักมาขาย เนื่องจากทางขึ้นลำบาก จึงต้องไปพักอยู่บนเขาเป็นเวลาหลายวัน ขณะพักเหนื่อยบนลานหินกว้างใหญ่ เพื่อนของนายตึงคนหนึ่งได้มีการถอนหญ้าเพื่อนำมาเป็นที่รองนอน จึงได้พบพบแหวนขนาดใหญ่ ได้พากันช่วยกันตรวจดูจึงพบหินแผ่นหนึ่ง มีพื้นที่เป็นรอยรูปก้นหอย ต่อมานายตึงและเพื่อนได้นำบุตรชายไปอุปสมบทที่วัดพลับอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี รุ่งขึ้นมีงานเทศกาลปิดรอยพระพุทธรูปจำลอง นายตึงได้ซื้อแผ่นทองคำทองปิดรอยพระพุทธรูป เมื่อปิดแล้วจึงได้กล่าวขึ้นว่ารอยพระพุทธรูปเช่นนี้ที่บ้านผมก็มีเหมือนกัน เนื่องจากมีพระได้ยินคำพูดของนายตึงจึงไปเรียนให้เจ้าอาวาสวัดพลับ (หลวงพ่อเพชร) ทราบ ขณะนั้นหลวงพ่อดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี จึงมีการเรียกนายตึงมาเพื่อสอบถาม แล้วพาคณะขึ้นไปพิสูจน์แล้วเป็นความจริง จึงได้ทำการตรวจสอบตามบริเวณนั้น ๆ จากการตรวจสอบพบสิ่งมหัศจรรย์หลายอย่าง ได้แก่ รอยพระพุทธรูปนั้นผ่านทรง

เหยียบจารึกไว้ที่ศิลาแผ่นใหญ่ มีขนาด กว้าง 1 เมตร ยาว 2 เมตร ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของรอยพระพุทธรูปบาทมีหินกลมก้อนหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่ เรียกกันว่า หินลูกพระบาท "เขาคิชฌกูฏ" ที่เรียกเช่นนี้ก็เนื่องจากมีชื่อเขาในกรุงราชคฤห์ในประเทศอินเดียลูกหนึ่ง ชื่อว่าเขาคิชฌกูฏ ซึ่งเขาคิชฌกูฏอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงราชคฤห์ประเทศอินเดีย และเคยเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าในอดีต ภายหลังพระครูธรรมสรคุณมีความดำริชอบได้เสนอใช้ชื่อพระบาทเขาคิชฌกูฏ (พลวง) เหตุผลเพราะเมืองไทยเป็นเมืองพุทธศาสนามีความเจริญมากกว่าเมืองอื่น ๆ แม้กระทั่งประเทศอินเดีย จึงเห็นควรในการชื่อนี้เพื่อเป็นการระลึกถึงพระบรมศาสดาคองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (Mcot Digital, 2566)

2. พิธีบวงสรวงเปิดนมัสการพระบาทพลวง

ในทุก ๆ ปีก่อนที่เริ่มเทศกาลแสงบุญนมัสการพระบาทพลวง จังหวัดจันทบุรี จะมีพิธีกรรมอย่างหนึ่ง คือ พิธีบวงสรวงเปิดนมัสการพระบาทพลวง นิยมทำในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 2 โดยพิธีบวงสรวงมีการนำเครื่องบวงสรวงถวายที่รอยพระพุทธรูปบาท แล้วจึงมีพรหมณ์เป็นผู้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ โดยการเริ่มต้นด้วยการชุมนุมเทวดาเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่สถิตอยู่บนเขาพระบาทเป็นสักขีพยานรับเครื่องสังเวทินำมาทำพิธีครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยปกป้องอภิบาลรักษาผู้ที่มานมัสการให้พ้นจากอันตรายที่อาจจะเกิดจากสัตว์ร้าย การเดินทาง การปฏิบัติธรรม ตลอดจนช่วย دلจิตผู้ที่ไม่ดี ผู้กระทำความชั่วไม่ยอมขึ้นไป (Mcot Digital, 2566) การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย การท่องเที่ยวมีหลากหลายรูปแบบและมีความสัมพันธ์กับชุมชน คือ ปัจจัยที่นำไปสู่การท่องเที่ยวโดยให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี เพื่อพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพ และทำให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน (อนุวัฒน์ ชมภูปัญญา และ ธนัสถา วิจารณ์ตระกูล, 2565)

ดังนั้นชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ปัจจัยที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเขาคิชฌกูฏ ได้แก่ ปัจจัยด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ พุทธ พรหมณ์ และผี

3. ปัจจัยด้านความเชื่อและวัฒนธรรม

ความเชื่อ ถูกอธิบายได้หลายมิติ ความเชื่อนั้นมีพื้นฐานมาจากสมาชิก หรือ กลุ่มคน ที่มีความเชื่อในเรื่องนั้นเหมือนกัน หรือมีความเชื่อเฉพาะเจาะจง หากอธิบายทางมิติทางวัฒนธรรม ความเชื่อถือเป็นทรัพย์สินทางสังคมของความรู้ที่มีพื้นฐานจากความเชื่อของคนที่อยู่ล้อมรอบคน ๆ นั้น หากจะกล่าวถึงความเชื่อของคนไทยในยุคปัจจุบัน พบว่าความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาของคนไทยที่มีรากฐานมาจากเชื่อเรื่องผี เชื่อบรรพบุรุษ เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพเจ้า นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ซึ่งถือเป็นแนวคิดหลักตามความเชื่อของชาวตะวันออก (Osterholm, 2010) ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และประเพณี ได้กลายเป็นทุนที่สำคัญของการท่องเที่ยวตามกระแสโลกาภิวัตน์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก่อให้เกิดกระแสภูมิภาคนิยมให้แต่ละที่มีวัฒนธรรมที่โดดเด่น ในเวลาต่อมาได้มีการเอาทุนทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และ ประเพณีในฐานะอัตลักษณ์ของประเทศให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการท่องเที่ยวพร้อมทั้งใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองเป็นประเด็น ตราสินค้าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (พรณวดี พลสิทธิ์, 2561)

3.1 ปัจจัยด้านความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและการบูชาที่มีอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ

ความเชื่อบนพื้นฐานการนับถือศาสนาและผีมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ เทพเจ้า และผีบรรพบุรุษ พบในหลักของพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่องสวรรค์ นรก ก็อยู่บนพื้นฐานตามหลักความเชื่อของศาสนาพุทธ พรหมณ์ และ ผี (ปารมีตา นิสสะ, 2564) ความเชื่อด้านพิธีกรรมแฝงมักพบได้ในคนไทยที่เชื่อในพระพุทธรูป ความเชื่อเกิดจากความคาดหวังให้การขอพรประสบความสำเร็จ พิธีกรรมแฝงพบได้บ่อยในศาสนาพุทธ พบว่า ส่วนใหญ่พรที่ขอไปนั้นไม่ประสบความสำเร็จเลย พิธีกรรมแฝงที่เคยเข้าร่วมส่วนใหญ่ คือ เคยทำพิธีถวายตุ๊กเงินตุ๊กทอง สิ่งที่นิยมขอพรเวลาเข้าร่วมพิธีกรรมแฝง ส่วนใหญ่ คือ ขอให้มีความสุขดี ในเรื่องความสำเร็จที่ได้รับจากพิธีกรรมแฝงส่วนใหญ่ คือ ไม่ประสบความสำเร็จเลย เหตุการณ์ที่ทำให้ต้องเข้าร่วมพิธีกรรมแฝง ส่วนใหญ่เข้าร่วมตามประเพณีเท่านั้น เวลาที่เข้าร่วมพิธีกรรมแฝงส่วนใหญ่ทำเพื่อตนเอง (พัสกร อุ่นภาค และคณะ, 2559) ความเชื่อมีผลด้านจิตใจ ความเชื่อมักเกิดจากกระบวนการเชิงพุทธสันติวิธี และหลักจิตวิทยาสังคม มาช่วยในการสังเคราะห์ คนไทยนอกจากจะนับถือพระพุทธรูปศาสนา และศาสนาอื่น ๆ แล้ว ยังมีความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ ไสยศาสตร์ โชคลาง อาถรรพ์ เทพเจ้า บุญ บาป กรรม สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ฯลฯ ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้มีมาตั้งแต่อดีตและผ่านการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน และในการดำเนินชีวิตของคนไทย ใ่อะไรก็ตามที่เชื่อได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการระลึกถึงความสำเร็จของชีวิต ที่มีผลกระทบด้านความรู้สึกทางจิตใจ ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ทั้งหมดเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ เพราะเชื่อว่าสามารถบันดาลให้ตนมีความสุขในชีวิตปัจจุบัน หรืออนาคต ดังนั้น วัดเจดีย์ (ไอโซ) เป็นวัดที่มุ่งเน้นด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยเน้นคุณลักษณะหรือปัจจัยภายใน เพราะไอโซเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ การเพิ่มสถานที่ปฏิบัติธรรมควบคู่กันไป และมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม เพื่อเพิ่มแนวทางแห่งความสำเร็จให้แก่ชีวิต ตลอดทั้งเป็นการสะสมบุญให้กับตัวเอง ซึ่งการบูชาไอโซถือเป็นการส่งเสริมหลักในการเผยแพร่ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี (พระมหามันสิริฐิตธมโม, 2564)

3.2 ปัจจัยด้านความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและการบูชาที่มีอิทธิพลมาจากศาสนาพรหมณ์

ความเชื่อทางศาสนาพุทธ และความเชื่อตามศาสนาพรหมณ์ บางครั้งแยกจากกันยาก ตัวอย่าง เช่น กุ๋บ้านเมย อำเภอนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น อดีตถูกสร้างขึ้น เพื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนา ในสมัยพระเจ้าสุริยวงษ์ที่ 1 การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมเกิดขึ้นเนื่องจาก ความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อตามหลักศาสนา อิทธิพลการปกครองของกษัตริย์ คือ สร้างขึ้นด้วยความเชื่อทางศาสนาพรหมณ์แล้วจึงพลวัตเป็นความเชื่อของชุมชน ที่มาจากศาสนาพุทธ และศาสนาพรหมณ์ (จักรกฤษณ์ กองเกิด และ สกาวเดือน ชาธรรม, 2564) คติความเชื่อเรื่อง พระศิวะได้ปรับเปลี่ยนเรื่อยมาตามปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง จนทำให้คติความเชื่อเรื่องพระศิวะในปัจจุบันมีความหลากหลายแตกต่างกันตามสถานที่ประกอบ พิธีกรรม ทั้งนี้ยังเกิดคติความเชื่อเรื่องพระศิวะใหม่ ๆ ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ แสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติของพระศิวะสามารถเปลี่ยนแปลง หรือเกิดขึ้นได้ใหม่ตามความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้คนในสังคม (ธีระนันท์ วิชัยดิษฐ์, 2558) นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศวรก็เป็นความเชื่อตามหลักศาสนาพรหมณ์ เช่นกัน พฤติกรรมการบูชาพระพิฆเนศวรของนักศึกษาศิลปากร ซึ่งเป็นนักศึกษาด้านศิลปะ มี

วัตถุประสงค์เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต การบูชาพระพิฆเนศวร โดยเฉลี่ยของนักศึกษา คือ เดือนละครั้ง สิ่งที่น่ามาบูชาพระพิฆเนศวรส่วนใหญ่ คือ ดอกไม้ และพวงมาลัย ทั้งนี้ศึกษามักขอพรจากพระพิฆเนศวรเรื่องการเรียนมากที่สุด สิ่งที่น่ามาแก้บน คือ ถวายดอกไม้และพวงมาลัย การบูชาพระพิฆเนศวรถูกถ่ายทอดจากจากสถาบัน เพราะเชื่อว่า พระพิฆเนศวรเป็นเทพแห่งความสำเร็จ (ประสพชัย พลุนนท์ และ กานติมา วิริยวุฒิไกร, 2554)

3.3 ปัจจัยด้านความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและการบูชาที่มีอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องผี และสิ่งเหนือธรรมชาติ

คติความเชื่อในการดำเนินชีวิตของคนไทย ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ประกอบด้วยความเชื่อในหลายมิติ เช่น (1) ความเชื่อที่สืบทอดมาจนกลายเป็นประเพณี (2) มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ (3) ความเชื่อในเทพเจ้า และ (4) ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ การบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในชุมชนเกิดจากคนเหล่านี้เชื่อว่ามีบางอย่างคอยคุ้มครองอยู่ ความเชื่อจึงเกิดจากสภาวะที่บุคคลให้ความมั่นใจและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งที่มองเห็นและสิ่งที่มองไม่เห็น ซึ่งเป็นอำนาจลึกลับที่มีผลทำให้มนุษย์ได้รับผลกระทบปัจจุบันจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงวิญญูณ หรือ ผี (สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระวีระพงษ์ โศษา และ จักรกฤษ ทองมี, 2563) ความเชื่อของคนไทย บางครั้งเกิดจากปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้นำท้องถิ่นและสมาชิกภายในครอบครัว โดยการสืบทอดประเพณีความสำคัญ และคุณค่าทางสังคมและทางจิตใจที่มีในวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้น ๆ เป็นพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น ชาวศรีสะเกษที่มีเชื้อสายกวย (เยอ) มีความเชื่อในการพึ่งพาสิ่งลึกลับของธรรมชาติในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะวิญญูณของบรรพบุรุษ เทวดาที่อยู่บนฟ้าเพื่อขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้ดวงวิญญูณบรรพบุรุษปกปักรักษา ผ่านร่างทรงของแม่สะเองหรือการแก้บนที่ทำไว้เมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเมื่อมีเหตุสำคัญ ที่ต้องอาศัยกำลังใจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสมัครสมานสามัคคีของชาวบ้าน ปลุกฝังคุณธรรมให้ลูกหลานรู้จักเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ ปฏิบัติตามประเพณีที่ดั่งงามต่อไป (พระอธิการสมภาร นิภาธโร และ คณะ, 2563)

4. อิทธิพลสื่อกับการส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านความเชื่อเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การรับรู้คุณค่า มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทย ตัวอย่างเช่น นักท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีการรับรู้คุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามากที่สุด นอกจากนี้ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกัน (วรทัยา ธนศิลป์, 2562) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์มีความสำคัญต่อชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว 2) นโยบายภาครัฐมีอิทธิพลโดยรวมต่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 3) แนวทางการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยมุ่งเป้าไปยังต้นทุนที่เป็นจุดแข็งของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในความเป็นมรดกโลก การสร้างการรับรู้ ความรู้ความเข้าใจและปลุกฝังจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ตระหนักถึงความสำคัญของแหล่ง

โบราณสถาน และพัฒนาเส้นทางคมนาคมในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ให้เกิดความสะดวกและความปลอดภัย (ดำเกิง อัครสุนทรางกูร, 2562)

5. แนวคิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Syncretism)

แนวคิดการผสมผสานความเชื่อกับองค์ประกอบทางวัฒนธรรมอื่น ๆ (Syncretism) เป็นกระบวนการที่ศาสนาแพร่กระจายไปในที่ต่าง ๆ และเกิดการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น ทำให้ความหมายของศาสนานั้นมีการเปลี่ยนหรือแปรรูปไปในแง่มุมของศาสนศึกษาและเทววิทยา ก่อนครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 แนวคิดนี้จึงสื่อนัยยะเชิงลบ เนื่องจากถือว่าคำสอนในศาสนาดั้งเดิมเป็นความจริงแท้และไม่ต้องการให้มีการปนเปื้อนกับสิ่งอื่น กระบวนการผสมผสานดังกล่าวเกิดขึ้นกับทุกศาสนาและระบบความเชื่อ การผสมผสานมีทั้งการผสมผสานกับความเชื่อ หรือศาสนาของท้องถิ่นนั้น ๆ หรือการผสมผสานกับ องค์ประกอบทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาจมิใช่ศาสนา ก็ได้ ลักษณะเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) (กนกวรรณ สุทธิพร, 2557)

6. ผลจากการลงพื้นที่เพื่อสังเกตเขาชีมณู

การเดินทางขึ้นสู่เขาชีมณู จังหวัดจันทบุรี วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2566 เวลา 10.00 น. ออกเดินทางจากมหาวิทยาลัยบูรพา มุ่งหน้าสู่จังหวัดระยอง ตามทางหลวงหมายเลข 344 จนถึงแยกเลี้ยงเมืองแกลง เพื่อเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 3648 เดินทางต่อจนถึงทางหลวงหมายเลข 3 ถนนสุขุมวิท มุ่งหน้าสู่จังหวัดจันทบุรี ต่อจากนั้นเดินทางบนทางหลวงหมายเลข 3 ถนนสุขุมวิท จนถึงแยกห้วยสะท้อน เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนหลวงหมายเลข 3322 หลังจากนั้นจะมีป้ายบอกทางเพื่อเลี้ยวซ้ายมุ่งหน้าสู่วัดกระทิง เมื่อถึงวัดกระทิงจะมีลานจอดรถ และจุดจำหน่ายตั๋วเพื่อนั่งรถบริการนักท่องเที่ยวขึ้นเขาชีมณู อัตราค่าบริการไปกลับ ราคา 200 บาทต่อคน โดยการขึ้นรถสามารถเลือกได้ว่าจะขึ้นรถที่วัดกระทิง หรือวัดพลวง โดยวัดพลวงจะมีเที่ยวรถให้บริการมากกว่า แต่ครั้งนี้ผู้ศึกษาเลือกใช้บริการรถโดยสารที่วัดกระทิงเพื่อเดินทางต่อไปยังเขาชีมณู เนื่องจากอุทยานไม่อนุญาตให้นำรถยนต์ส่วนบุคคลขึ้นไปยังอุทยาน สาเหตุเนื่องจากเส้นทางเขาชีมณูมีความอันตราย ต้องอาศัยชาวบ้านที่มีความคุ้นชินกับเส้นทางเป็นพิเศษ ถนนบางช่วงค่อนข้างแคบ ทั้งนี้เมื่อขึ้นไปถึงบนเขา สถานที่จอดรถมีไม่เพียงพอสำหรับรถของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทุก ๆ ปีจะมีนักท่องเที่ยวที่ศรัทธาเขาชีมณูต้องการเดินทางมาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์ที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมามากกว่า 30,000 รายต่อวัน โดยทางอุทยานได้เปิดให้นักท่องเที่ยวสามารถขึ้นไปสักการะบูชาบนเขาชีมณูได้ตลอด 24 ชั่วโมง แต่ระยะเวลาในการเปิดเขาชีมณูเปิดตั้งแต่วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2566 ถึงวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2566 เมื่อถึงจุดรับส่งนักท่องเที่ยวบนเขาชีมณู ผู้ศึกษาได้ทำการลงสำรวจ ณ จุดต่าง ๆ ตั้งแต่ทางขึ้นเขาเพื่อทำการจดบันทึกการสังเกตและบันทึกภาพ จนแล้วเสร็จจึงได้ลงจากเขา โดยได้ลงจากเขาจนถึงจุดรับส่งรถโดยสารในเวลา 19.00 น. เพื่อเดินทางไปวัดกระทิง และใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทางกลับมหาวิทยาลัยบูรพา จนถึงที่หมายในเวลา 23.00 น. โดยประมาณ

ภาพถ่ายที่ได้ทำการบันทึกจากการลงพื้นที่เพื่อสังเกต ณ เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2566 บันทึกโดย พิษคุณ อรรถเวชาสกุล

			
ภาพที่ 1 พระพุทธรูป ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 2 พระแม่ธรณี ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 3 พระแม่ธรณี ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 4 ผ้าป่าลอยฟ้า ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)
			
ภาพที่ 5 ดอกดาวเรืองเครื่องเซ่นไหว้ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 6 ถุงทรายสำหรับนำขึ้นไปถวาย ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 7 ท้าวเวสสุวรรณ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 8 พระแม่ธรณี ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)
			
ภาพที่ 9 พระพุทธชินราช / พระไสยาสน์ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 10 พระพุทธรูป ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 11 พระศรีอริยเมตไตรย ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 12 ท้าวเวสสุวรรณกายสีเขียว ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)
			
ภาพที่ 13 พระพุทธเจ้าปางประสูติ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 14 หลวงปู่เขียน ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 15 การใช้เหรียญสิบบาทเคาะระฆัง ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 16 พระเจ้าปางประทานพร ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)
			
ภาพที่ 17 พระพุทธรูปปางลีลา ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 18 พระศรีอริยเมตไตรย ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 19 พญาศรีสัตนาคราช ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)	ภาพที่ 20 พระภิกษุสงฆ์ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิษคุณ อรรถเวชาสกุล, 12.03.2566)

			
<p>ภาพที่ 21 พระพุทธรูปปางประจำวันเกิด ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 22 เจ้าพ่อเสือใหญ่ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566 เวลา 16:18)</p>	<p>ภาพที่ 23 รอยเท้าเจ้าพ่อเสือใหญ่ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 24 พระพิฆเนศ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>
			
<p>ภาพที่ 25 พระพรหมณ์ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 26 ไม่ปรากฏชื่อ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 27 การใช้เหรียญติดเสียด้าย ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 28 ท้าวเวสสุวรรณ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>
			
<p>ภาพที่ 29 พระเจ้าตากสินมหาราช ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 30 พระพุทธรูปปางลีลา ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 31 พระพุทธเจ้าปางประทานพร ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 32 เกจิอาจารย์ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>
			
<p>ภาพที่ 33 การบวชชีพราหมณ์ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 34 พระพุทธชินราช ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 35 ท้าวเวสสุวรรณสีแดง ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 36 ท้าวเวสสุวรรณสีเขียว ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>
			
<p>ภาพที่ 37 ฆ้องนักซ์ตร ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 38 พระพุทธเจ้าปางประสูติ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 39 หินขนาดใหญ่ ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>	<p>ภาพที่ 40 รอยพระพุทธรูปจำลอง ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี (พิชคุณ อรรถเวชศาสตร์, 12.03.2566)</p>

ภาพที่ 41 รอยพระพุทธบาท
ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
(พืชคุณ อรรถเวชสากล, 12.03.2566)

ภาพที่ 42 พระพุทธรูปปางยืนประทานพร
ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
(พืชคุณ อรรถเวชสากล, 12.03.2566)

ภาพที่ 43 ความเชื่อ การใช้ธูปคำหั้น
ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
(พืชคุณ อรรถเวชสากล, 12.03.2566)

ภาพที่ 44 ความเชื่อ การตัดเล็บ
ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
(พืชคุณ อรรถเวชสากล, 12.03.2566)

ภาพที่ 45 เขาคิชฌกูฏ
ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
(พืชคุณ อรรถเวชสากล, 12.03.2566)

ภาพที่ 46 พระสิวลี
ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
(พืชคุณ อรรถเวชสากล, 12.03.2566)

ภาพที่ 47 พระพรหมณ์
ที่ตั้ง : เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
(พืชคุณ อรรถเวชสากล, 12.03.2566)

ตารางที่ 1 ตารางสังเคราะห์ความเชื่อจากการลงพื้นที่สังเกต

ตารางสังเคราะห์ความเชื่อจากการลงพื้นที่สังเกต					
ภาพที่	ความเชื่อแบบพุทธ	ความเชื่อแบบพราหมณ์	ความเชื่อแบบผี	ความเชื่อแบบจีน	ความเชื่ออื่น ๆ
1	✓				
2	✓	✓			
3	✓	✓			
4	✓				
5		✓			
6	✓				
7	✓				
8	✓	✓			
9	✓				
10	✓				
11	✓				
12	✓				
13	✓				
14	✓				
15	✓				
16	✓				
17	✓				
18	✓				
19	✓	✓			
20	✓				
21	✓				
22			✓		
23			✓		
24		✓			

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตารางสังเคราะห์ความเชื่อจากการลงพื้นที่สังเกต					
ภาพที่	ความเชื่อแบบพุทธ	ความเชื่อแบบพราหมณ์	ความเชื่อแบบผี	ความเชื่อแบบจีน	ความเชื่ออื่น ๆ
25		✓			
26					✓
27		✓			
28	✓				
29			✓		
30	✓				
31	✓				
32	✓				
33	✓	✓			
34	✓				
35	✓				
36	✓				
37				✓	
38	✓				
39					✓
40	✓				
41	✓				
42	✓				
43		✓			
44		✓			
45	✓				
46	✓				
47		✓			

จากตารางที่ 1 การสังเคราะห์ความเชื่อจากการลงพื้นที่สังเกต สรุปได้ว่า

ความเชื่อแบบพุทธ มีทั้งหมด 35 รายการ ได้แก่ รูปภาพรายการที่ 1,2,3,4,6,7,8,9,10,11,12,13,14, 15,16,17,18,19,20,21,28,30,31,32,33,34,35,36,38,40,41,42,45 และ 46

ความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู มีทั้งหมด 12 รายการ ได้แก่ รูปภาพรายการที่ 2,3,5,8,19,24,25,27, 33,43,44 และ 47

ความเชื่อแบบผี มีทั้งหมด 3 รายการ ได้แก่ รายการรูปภาพที่ 22,23 และ 29

ความเชื่อแบบจีน มีทั้งหมด 1 รายการ ได้แก่ รูปภาพรายการที่ 37

ความเชื่อแบบอื่น ๆ มีทั้งหมด 2 รายการ ได้แก่ รูปภาพรายการที่ 26 และ 39

กล่าวโดยสรุปจากการลงพื้นที่สังเกต คือ บนเขาคิชฌกูฏ มีวัดคู่แห่งความเชื่อ อันดับที่ 1 คือ ความเชื่อในแบบพุทธ โดยจำนวนมากถึง 35 รายการ อันดับที่ 2 คือ ความเชื่อในแบบพราหมณ์-ฮินดู มีจำนวน 12 รายการ อันดับที่ 3 คือ ความเชื่อในแบบผี มีจำนวน 3 รายการ อันดับที่ 4 คือ ความเชื่อแบบอื่น ๆ มีจำนวน 2 รายการ และอันดับน้อยที่สุด คือความเชื่อในแบบจีน มีจำนวน 1 รายการ จากข้อสังเกตบนนี้อาจกล่าวได้ว่า คนไทยที่ไป

สักการะบูชาที่เขาคิชฌกูฏยังนิยมให้ความสำคัญต่อความเชื่อแบบพุทธ ตามคติความเชื่อแบบพุทธศาสนา และเรียงลำดับความนิยมตามความสำคัญไปตามลำดับ คนส่วนใหญ่เดินทางไปเขาคิชฌกูฏ เพื่อตอบสนองความต้องการบรรลุผลตามที่ได้ขอพร เมื่อสำเร็จคนเหล่านั้นจะกลับมาอีกครั้ง พื้นที่แห่งนี้เต็มไปด้วยความเชื่อ ความศรัทธา ความคาดหวัง เกิดการรวมกลุ่มคนที่มีความหลากหลายตามคติความเชื่อทางศาสนา และได้เข้ามาเพื่อบรรลุในวัตถุประสงค์เดียวกัน จากคนหลายวัฒนธรรมผสมผสาน มีการประนีประนอมที่ทำให้ทุกคนสามารถมีที่ยืนในสังคม ต่างคนต่างความคิด ต่างความเชื่อ ต่างที่มา แต่ยังคงอยู่บนพื้นฐานของคติความเชื่อ ทั้งพุทธ พราหมณ์ และผี ที่หลอมรวมผสมผสานทางวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว

อภิปรายผล

1. งานวิจัยนี้สนับสนุนงานวิจัยของ พระมหาสมปอง ฐานิสฺสโร (2565) ที่กล่าวถึง การเปลี่ยนวัฒนธรรมมีความสำคัญ เพราะสามารถทำรายได้ และก่อให้เกิดการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยความช่วยเหลือของหน่วยงานของภาครัฐ เช่น กรมศิลปากร หรือองค์กรระดับนานาชาติ เช่น ยูเนสโก เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ๆ ของแต่ละพื้นที่ และสนับสนุนงานวิจัยของ มนชนก จุลสิขี (2562) เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ และส่งผลด้านจิตใจในทางบวก ซึ่งอาจมีผลด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการจูงใจในการแสวงบุญบนพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา ทั้งนี้ประวัติความเป็นมา และความสวยงาม มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในสถานที่ท่องเที่ยวประกอบด้วยองค์ประกอบ สำคัญ ๆ ได้แก่ องค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านความปลอดภัย และด้านการสนับสนุน ถือเป็น การส่งเสริมให้แต่ละวัดมีศักยภาพและเพื่อเป็นการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่และที่สำคัญ คือ เป็นแนวทางการปรับปรุง พัฒนา และประชาสัมพันธ์ให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

งานวิจัยครั้งนี้ สนับสนุนงานวิจัยของ นาทยา เกิดเดชา (2565) ที่กล่าวถึง การท่องเที่ยวที่มีปัจจัยเรื่องความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นให้คงอยู่ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาช้านาน นอกจากนี้ยังสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่นและจังหวัด ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากแหล่งชุมชนที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมบนพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา มีมรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือพุทธสถานต่าง ๆ มากมาย งานวิจัยนี้สนับสนุนงานวิจัยของ พระครูสุจิน รัตนากร และ บุญเชิด ชำนิศาสตร์ (2558) เนื่องจากปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งให้ความสนใจต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการเรียนรู้ที่เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาและแสวงหาคูณค่าทางด้านคุณธรรม จริยธรรม และ คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม อันเป็นการนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องทั้งแก่เพื่อนมนุษย์และต่อสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกันและกัน โดยการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2. ปัจจัยด้านความเชื่อ และวัฒนธรรม สนับสนุนงานวิจัยของ Osterholm (2010) ที่กล่าวถึง ความเชื่อ (Beliefs) ว่ามีพื้นฐานมาจากสมาชิก หรือกลุ่มคนที่มีความเชื่อในเรื่องนั้นเหมือน ๆ กัน หากอธิบายทางมิติทางวัฒนธรรม ความเชื่อถือเป็นทรัพย์สินทางสังคมของความรู้ ความเชื่อของชาวตะวันออก รวมถึงคนไทยมีความเชื่อบนพื้นฐานของศาสนาพุทธที่มีรากฐานมาจากเชื่อเรื่องผี เชื่อบรรพบุรุษ เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพเจ้า นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์

2.1 ปัจจัยด้านความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและการบูชาที่มีอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ

งานวิจัยนี้สนับสนุนบทความของ ปารมิตา นิสสะ (2564) ที่กล่าวว่า ความเชื่อบนพื้นฐานการนับถือศาสนา มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ นอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ เทพเจ้าและผีบรรพบุรุษ พบในหลักของพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่อง สวรรค์ นรก ก็อยู่บนพื้นฐานตามหลักความเชื่อของศาสนาพุทธ พราหมณ์ และ ผี และสนับสนุน พัศกร อุ่ณากาศ และ คณะ (2559) ว่าความเชื่อด้านพิธีกรรมแฝงมักพบได้ในคนไทยที่เชื่อในพุทธศาสนา ความเชื่อเกิดจากความคาดหวังให้การขอพรประสบความสำเร็จ พิธีกรรมแฝงพบได้บ่อยในศาสนาพุทธ พบว่า ส่วนใหญ่พรที่ขอไปนั้นไม่ประสบความสำเร็จเลย พิธีกรรมแฝงที่เคยเข้าร่วมส่วนใหญ่ คือ เคยทำพิธีถวายตุ๊กเงินตุ๊กทอง สิ่งที่นิยมขอพรเวลาเข้าร่วมพิธีกรรมแฝง ส่วนใหญ่ คือ ขอให้มีความสุขภาพดี ในเรื่องของการสำเร็จที่ได้รับจากพิธีกรรมแฝงส่วนใหญ่ คือ ไม่ประสบความสำเร็จเลย เหตุการณ์ที่ทำให้ต้องเข้าร่วมพิธีกรรมแฝง ส่วนใหญ่เข้าร่วมตามประเพณีเท่านั้น เวลาที่เข้าร่วมพิธีกรรมแฝงส่วนใหญ่ทำเพื่อตนเอง

งานวิจัยนี้สนับสนุน บทความของ พระมหามานัสวี ฐิตธมโม (2564) เนื่องจากความเชื่อมีผลด้านจิตใจ ความเชื่อมักเกิดจากกระบวนการเชิงพุทธสันติวิธีและหลักจิตวิทยาสังคม มาช่วยในการสังเคราะห์ คนไทยนอกจากจะนับถือพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ แล้ว ยังมีความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ ไสยศาสตร์ โชคลาง อาถรรพ์ เทพเจ้าบุญ บาป กรรม สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ฯลฯ ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้มีมาตั้งแต่อดีตและผ่านการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน และในการดำเนินชีวิตของคนไทย ไร่ไร่ไร้อยู่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการระลึกถึงความสำเร็จของชีวิต ที่มีผลกระทบด้านความรู้สึกทางจิตใจ ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ทั้งหมดเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ เพราะเชื่อว่าสามารถบันดาลให้ตนมีความสุขในชีวิตปัจจุบัน หรืออนาคต ดังนั้น วัดเจดีย์ (ไอ้ไข่) เป็นวัดที่มุ่งเน้นด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยเน้นคุณลักษณะหรือปัจจัยภายใน เพราะ ไอ้ไข่ เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ การเพิ่มสถานที่ปฏิบัติธรรมควบคู่กันไป และมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม เพื่อเพิ่มแนวทางแห่งความสำเร็จให้แก่ชีวิต ตลอดทั้งเป็นการสะสมบุญให้กับตัวเอง ซึ่งการบูชาไอ้ไข่ถือเป็นการส่งเสริมหลักในการเผยแผ่ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี

2.2 ปัจจัยด้านความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและการบูชาที่มีอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์

งานวิจัยนี้สนับสนุน งานวิจัยของจักรกฤษณ์ กองเกิด และ สกาวเดือน ชาธรรม (2564) ที่กล่าวถึงความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและการบูชาที่มีอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ สอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนาพุทธ และความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์ บางครั้งแยกจากกันยาก ตัวอย่างเช่น กุ๋บ้านเมย อำเภอนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น อดีตถูกสร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนาในสมัยพระเจ้าสุริยวงษ์ที่ 1 การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมเกิดขึ้นเนื่องจาก ความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อตามหลักศาสนา อิทธิพลการ

ปกครองของกษัตริย์ คือ สร้างขึ้นด้วยความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์แล้วจึงพลวัตเป็นความเชื่อของชุมชน ที่มาจากศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ และสนับสนุน อีระนันท์ วิชัยดิษฐ์ (2558) เนื่องจากคติความเชื่อเรื่อง พระศิวะได้ปรับเปลี่ยนเรื่อยมาตามปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง จนทำให้คติความเชื่อเรื่องพระศิวะในปัจจุบันมีความหลากหลายแตกต่างกันตาม สถานที่ประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้ยังเกิดคติความเชื่อเรื่องพระศิวะใหม่ ๆ ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ แสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติของพระศิวะสามารถเปลี่ยนแปลงหรือเกิดขึ้นได้ใหม่ตามความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้คนในสังคม

นอกจากนี้ยังสนับสนุน งานวิจัยของ ประสพชัย พลุนนท์ และ กานติมา วิริยวุฒิ ไกร (2554) ซึ่งเป็นความเชื่อตามหลักศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเรื่อง พระพระพิฆเนศวรก็เป็นความเชื่อตามหลักศาสนาพราหมณ์ เช่นกัน พฤติกรรมการบูชาพระพิฆเนศวรของนักศึกษาศิลปากร ซึ่งเป็นนักศึกษาด้านศิลปะ มีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต การบูชาพระพิฆเนศวร โดยเฉลี่ยของนักศึกษา คือ เดือนละครั้ง สิ่งที่น่ามาบูชาพระพิฆเนศวรส่วนใหญ่คือ ดอกไม้ และพวงมาลัย ทั้งนี้ศึกษามากขอพรจากพระพิฆเนศวรเรื่องการเรียนมากที่สุด สิ่งที่น่ามาแก้บน คือ ถวายดอกไม้และพวงมาลัย การบูชาพระพิฆเนศวรถูกถ่ายทอดจากจากสถาบัน เพราะเชื่อว่า พระพิฆเนศวรเป็นเทพแห่งความสำเร็จ

2.3 ปัจจัยด้านความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและการบูชาที่มีอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องผี และสิ่งเหนือธรรมชาติ

งานวิจัยนี้สนับสนุน บทความของ สุทัศน์ ประทุมแก้ว พระวีระพงษ์ โคษา และ จักรกฤษ ทองมี (2563) ที่กล่าวถึงคติความเชื่อในการดำเนินชีวิตของคนไทย ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ประกอบด้วย ความเชื่อในหลายมิติ เช่น (1) ความเชื่อที่สืบทอดมาจนกลายเป็นประเพณี (2) มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ (3) ความเชื่อในเทพเจ้า และ (4) ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ การบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในชุมชน เกิดจากคนเหล่านี้เชื่อว่ามีบางอย่างคอยคุ้มครองอยู่ ความเชื่อจึงเกิดจากสภาวะที่บุคคลให้ความมั่นใจและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งที่มองเห็นและสิ่งที่มองไม่เห็น ซึ่งเป็นอำนาจลึกลับที่มีผลทำให้มนุษย์ได้รับผลกระทบ ปัจจุบันจึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงวิญญาณ หรือ ผี และสนับสนุนงานวิจัยของ พระอธิการสมภาร นิภาธโร และ คณะ (2563) เรื่อง ความเชื่อของคนไทยบางครั้งเกิดจากปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้นำท้องถิ่นและสมาชิกภายในครอบครัว โดยการสืบทอดประเพณีความสำคัญ และคุณค่าทางสังคมและทางจิตใจที่มีในวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้น ๆ เป็นพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น ชาวศรีสะเกษที่มีเชื้อสายกวย (เยอ) มีความเชื่อในการพึ่งพาสิ่งลี้ลับของธรรมชาติในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะวิญญาณของบรรพบุรุษ เทวดาที่อยู่บนฟ้าเพื่อขอพร สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษปกป้องรักษา ผ่านร่างทรงของแม่สะเอง หรือการแก้บนที่ทำไว้เมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเมื่อมีเหตุสำคัญที่ต้องอาศัยกำลังใจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสมัครสมานสามัคคีของชาวบ้าน ปลูกฝังคุณธรรม ให้ลูกหลานรู้จักเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ ปฏิบัติตามประเพณีที่ติงามต่อไป (พระอธิการสมภาร นิภาธโร และคณะ, 2563)

ทั้งนี้จากงานวิจัยของ เพ็ญทิพย์ พวงสุวรรณ (2560) พบว่า นอกจากปัจจัยด้านความเชื่อที่มีผลต่อการท่องเที่ยวแล้ว ยังมีปัจจัยด้านการจัดการที่สำคัญและมีผลต่อการท่องเที่ยวเช่นกัน ได้แก่ ปัจจัยด้าน

วัตถุประสงค์ ปัจจัยด้านการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านวางแผน ปัจจัยด้านปฏิบัติการ และปัจจัยด้านผลสัมฤทธิ์ ดังนั้นผู้วิจัยสนับสนุนให้ศึกษาปัจจัยเหล่านี้ในการวิจัยครั้งต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. งานวิจัยความเชื่อของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องศาสนาพุทธที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนไทยในการไปท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี สรุปผลการวิจัยเป็นแนวคิดได้ว่า การเปลี่ยนวัฒนธรรมให้กลายเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทย ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยความช่วยเหลือของหน่วยงานของภาครัฐ เช่น กรมศิลปากร หรือ องค์กระระดับนานาชาติ เช่น ยูเนสโก เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ๆ ของแต่ละพื้นที่ เช่นในกรณีของ เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนพื้นฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันส่งผลจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งอาจมีผลพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย และยังเป็น การจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ ประวัติความเป็นมา ความสวยงาม ตลอดจนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของสถานที่นั้น ๆ เป็นปัจจัยสำคัญ ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ต้องอาศัยความเชื่อบนพื้นฐานวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธมาใช้เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนปัจจัยอื่น ๆ ถือเป็น การส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพ และสืบทอดประเพณีบนพื้นฐานความเชื่อ

2. ปัจจัยที่มีผลต่อความเชื่อของคนไทยพุทธเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อต่อการไปท่องเที่ยวที่เขาคิชฌกูฏ ประกอบด้วย ปัจจัยสำคัญ ๆ 3 ประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและการบูชาที่มีอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี หรือ สิ่งที่เหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถอธิบายด้วยทางวิทยาศาสตร์

3. จากผลการวิจัย พบว่า ถึงแม้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อความเชื่อของคนไทยพุทธเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อต่อการไปท่องเที่ยวที่เขาคิชฌกูฏ จะประกอบด้วย ปัจจัยสำคัญ ๆ 3 ประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและการบูชาที่มีอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี หรือ สิ่งที่เหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถอธิบายด้วยทางวิทยาศาสตร์

3.1 ความเชื่อศาสนาพุทธ รวมถึงหลวงปู่เขียน พระศรีอริยเมตไตรยพุทธเจ้า พระปางประจำวันเกิด พระสงฆ์ พระบรมสารีริกธาตุ รอยพระพุทธบาท ความเชื่อเรื่องท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ โดยมีท้าวเวสสุวรรณ เป็นอธิบดีแห่งอสูร ผู้ปกป้องพระพุทธศาสนา และผู้คุ้มครองโลกมนุษย์ปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย โดยเฉพาะความเชื่อความศรัทธาต่อหลวงปู่เขียน ที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสสัมผัสด้วยตนเอง จากการที่นักศึกษาจากเขาคิชฌกูฏ และมีโอกาสได้เดินทางไปสักการะสร้อยสังขารของหลวงปู่เขียน ผู้มีคุณูปการต่อการมุ่งมั่นสร้างทางแห่งศรัทธาเขาคิชฌกูฏ กล่าวคือผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าไปกราบสักการะและร่วมทำบุญเป็นจำนวน 200 บาท จึงได้ซองแดงที่แม่ชีได้อธิษฐานต่อหลวงปู่เขียน แล้วนำซองแดงซึ่งภายในบรรจุสลากกินแบ่งรัฐบาลจำนวน 1 ใบ เป็นเลข 420831 ภายหลังจากตรวจสลาก งวด

ประจำวันวันที่ 16 มีนาคม 2566 ทุกรางวัลเลขหน้า 3 ตัว จึงทำให้ผู้ศึกษาเกิดความศรัทธา และมีโอกาสจะกลับไปสักการะหลวงปู่เขียนอีกครั้ง และจะได้ขึ้นไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาศิขณภูฏอีกครั้ง

3.2 ความเชื่อพราหมณ์ ฮินดู องค์เทพ พระพรหม พระศิวะ พระนารายณ์ พระแม่ศรีอุมาเทวี พระแม่ลักษมี พระแม่สุรัสวดี พระพิฆเนศ ปุณฺณิ พราหมณ์ ฮินดู พญานาค หรือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่ธรณีที่มาจากความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ฮินดู เช่นกัน

3.3 ความเชื่อเรื่องผี กษัตริย์ ศาลเจ้าพ่อขุนด่าน ศาลเจ้าพ่อลับแล แม่ตะเคียนเงินตะเคียนทอง กุมารทอง

3.4 ความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ อื่น ๆ เช่น การตัดเล็บแล้วนำไปไว้ใต้หิน บนเขาศิขณภูฏ หรือการใช้ไม้ หรือรูปค้ำหิน สะท้อนความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ หรือการค้าชะตาชีวิต ซึ่งอาจมีความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์ เรื่องดาวนพเคราะห์และจักรวาล

การบูชาเสือใหญ่ (สัตว์) หรือรอยเท้าเสือที่เคยมีชีวิต ที่เคยอาศัยอยู่บริเวณนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องการปกป้องรักษา และความแคล้วคลาดปลอดภัย

ความเชื่อตามแบบคนจีน จีนมีพระโพธิสัตว์กวนอิม และองค์เทพเจ้าตามคติความเชื่อจีน ซึ่งมีอยู่ราว 2 จุดหลักที่สามารถให้คนไทยเชื้อสายจีน และนักท่องเที่ยวที่มีคติความเชื่อตามแบบจีนสามารถเข้าสักการะบูชาเพื่อขอพรจากองค์เทพเจ้า และพระโพธิสัตว์กวนอิม

การผูกผ้าแดง เดิมทีการผูกผ้าแดงเป็นเพียงสัญลักษณ์ใช้เพื่อแสดงอาณาเขต ป้องกันไม่ให้เดินออกจากเส้นทางเนื่องจากเรื่องความปลอดภัย แต่ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานทางความเชื่อ โดยจะมีการเขียนชื่อ วัน เดือน ปีเกิด รวมถึงพรที่ต้องการขอ 1 ประการ จากการมีความเชื่อเรื่องของโชคลาภและดวงชะตา ซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และเรื่องการขอพรจากสิ่งเหนือธรรมชาติที่อาจเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี ตลอดจนการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นวัตถุทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป นั่นอาจเป็นความเชื่อที่มีความเกี่ยวพันจนอาจแยกออกจากกันได้ยาก เป็นต้น

4. งานวิจัยนี้อยู่บนพื้นฐานของการวิจัยเอกสาร และการลงพื้นที่เพื่อสังเกต โดยปราศจากความเห็นของผู้เข้าร่วมวิจัย อาจทำให้ข้อมูลขาดความสมบูรณ์ด้านข้อคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมการวิจัย หรือ จากผู้เชี่ยวชาญ ดังนั้นผู้วิจัยเสนอให้ทำการศึกษาทั้งเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์ หรือ การอภิปรายกลุ่มและปริมาณ เช่น แบบสอบถาม เพื่อสำรวจ ในการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลคนไทยในการตัดสินใจไปท่องเที่ยวที่เขาศิขณภูฏ จังหวัดจันทบุรี

5. ปัจจัยด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นปัจจัยที่น่าสนใจในการทำการศึกษารายต่อไป ในปัจจุบันภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจที่ยั่งยืนในท้องถิ่นมีการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ สำหรับอำเภอเขาศิขณภูฏ เป็นหนึ่งในอำเภอที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะช่วงเทศกาลประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูป ซึ่งเป็นแหล่งสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งเพาะปลูกพืชสวนที่สำคัญ ได้แก่ ทูเรียน มังคุด เงาะ เป็นต้น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวสามารถเยี่ยมชมได้ ทั้งสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับประเพณีวัฒนธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและด้านการเกษตร เพื่อสนับสนุนและให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยว

ในท้องถิ่นบนพื้นฐานความศรัทธาและวัฒนธรรม ซึ่งอำเภอเขาชะเมาภูเขานั้น ประกอบไปด้วย 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลชาก
ไทย ตำบลพลวง ตำบลตะเคียนทอง ตำบลคลองพลู และตำบลจันทเขลม เป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย
ครอบคลุม ประเพณีวัฒนธรรมธรรมชาติและเกษตรกรรม เหมาะแก่การส่งเสริมสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเชิง
สุขภาพ ประเภทส่งเสริมสุขภาพ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเดินทางมาท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ สุทธิพร. (2557). การผสมผสานทางวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาแบบจารีตในประเทศญี่ปุ่น:
กรณีศึกษาพระพุทธศาสนาหายาน นิกายฉินงน แห่งหุบเขาโคยะ. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 31(1), 107-120.
- คมกฤษ อยู่เติกเค่ง. (2561). ทวณิยมอินเดีย : เส้นทางและปรากฏการณ์ในสังคมไทย. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)*, 11(2), 1582-1598
- จักรกฤษณ์ กองเกิด และ สกาวเดือน ชาธรรม. (2564). บุญ กู่: คติความเชื่อ และ พลวัต พิธีกรรมการบูชา กู่ บ้านเมย
อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(4), 327-341.
- จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. (2547). อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทยจากหลักฐานการจารึกและวรรณคดี
ไทยบางส่วน. ในวารสารอินเดียศึกษา ปีที่ 9. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คำเกิง อัครสุนทรางกูร. (2562). บุญปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนของ จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(4), 1126-1139.
- ธีระนันท์ วิชัยดิษฐ์. (2558). คติความเชื่อเรื่องพระศิวะ ใน กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 23(41), 157-176.
- นัตยา เกิดเดชา. (2565). ความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา วัด และพระอารามหลวง
อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารวิชาการการจัดการภาครัฐ และ เอกชน*, 3(2), 75-86.
- ปารมिता นิสสะ. (2564). “ผี-พราหมณ์-พุทธ” สักขีพยาน การแข่งขัน ในสมัยสุโขทัย: กรณีศึกษาจารึก ปู่ขุนจิต
ขุนจอต. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 8(2), 438-451.
- ประสพชัย พลุนนท์ และ กานติมา วิริยวุฒิ ไกร. (2554). ปัจจัยและพฤติกรรมการบูชาพระพิฆเนศวร ของ
นักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี, *วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา
สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 3(6), 27-38.
- เพ็ญพิมพ์ พวงสุวรรณ. (2560). การศึกษาตัวบ่งชี้ในการจัดการฝึกอบรมผู้ประสงค์จะเป็นมัคคุเทศก์ของ
สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย ตามกรอบแห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยว และ
มัคคุเทศก์ พ. ศ. 2551. *Journal of Thai Hospitality and Tourism*, 12(1), 3-17.
- พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *ความเชื่อ* [ออนไลน์]. จาก <https://dictionary.orst.go.th/>
- พจนานุกรมศัพท์มานุษยวิทยา สำนักบัณฑิตยสถาน. (2561). *ลัทธิความเชื่อ* [ออนไลน์]. จาก <https://www.orst.go.th/>
- พรรณวดี พลสิทธิ์. (2561). แหน่งदान: ว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองนครศรีธรรมราช. *วารสารภูมิแล*, 39(3), 65-67.
- พัสกร อุ่ณากาศ บัณฑิต โหน่งบัณฑิต และ อารุณ สิทธิวงค์ (2559). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อในพิธีกรรมแฝงทาง*

- พุทธศาสนา: กรณีศึกษาเขตเทศบาลเมืองเชียงราย อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุจิน รัตนากร และ บุญเชิด ชำนิศาสตร์. (2558). การบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 1(2), 188-199.
- พระชลญาณมุนี ฌมฺมโกชฺโฆ. (2563). พระพุทธศาสนา กับ ความเชื่อ. *วารสาร มจร บาลีศึกษาศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2), 99-115.
- พระมหามันสิวี ฐิตธมฺโม. (2564). การจัดการความเชื่อที่มีผลต่อจิตใจเชิงพุทธ: กรณีศึกษาวัดเจติย (ไอ้ไข่). *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 8(6), 61-76.
- พระมหาสมปอง ฐานิสฺสโร. (2565). พระธาตุแดนใต้: ประวัติศาสตร์พุทธศิลปกรรม และการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(1), 179-192.
- พระอธิการสมภาร นิภาธโร (โยธี) พระมหาขุนทอง เขมสิริ สุทัศน์ ประทุมแก้ว และ พรทิพย์ เกิดถาวร. (2563). คติธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรม “แกลสะเอง” อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสาร มจร อุบล ปริทรรศน์*, 5(1), 68-79.
- มนชนก จุลสิกข์. (2562). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*, 21(2), 203-210.
- วรทยา ธนุศิลป์ (2562). อิทธิพลของภาพลักษณ์ และ การรับรู้คุณค่าต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยวบัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- วิศา จันทร์ขำ. (2560). การเปรียบเทียบความหมาย ผี ในรายการโทรทัศน์ “คนอวด ผี” กับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย. *วารสารการสื่อสารมวลชน*, 5(2), 46-70.
- เสกสรรค์ สนวา และคณะ. (2563). การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4(1), 259-276.
- สุทัศน์ ประทุมแก้ว พระวีระพงษ์ โคษา และ จักรกฤษ ทองมี. (2563). คติความเชื่อ เกี่ยวกับพิธีกรรมบูชาศาลปู่ตาของชุมชน ในจังหวัด ศรีสะเกษ. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 5(3), 645-656.
- อนุวัฒน์ ชมภูปัญญา และ ธนัสลา โรจนตระกูล (2565). การพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. *Journal of Modern Learning Development*, 7(8), 414-430.
- Mcot Digital. (2566). "เขาคิชฌกูฏ" ตำนานแห่งศรัทธา [ออนไลน์], จาก <https://www.mcot.net/view/UMsmVqQE>
- Ratanasuwongchai, N. (2011). Cultural tourism development strategies. *Journal of Humanities*, 18(1), 31-50.
- Österholm, M. (2010). *Beliefs: A theoretically unnecessary construct? In Sixth Congress of the European Society for Research in Mathematics Education*. In January 28th-February 1st 2009, Lyon, France (pp. 154-163). RecherchePédagogique: Institut National de.